

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Ремейтић, др Јелица Симојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:

Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763

ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејџор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Нوماћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александар Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псеудонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмилло Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номати: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем <i>радосћи</i> , <i>туже</i> , <i>сјраха</i> и <i>љућње</i>)	163
Ана В. Миленкович: Концептуализация первичных эмоций в сербском языке (на примере глаголов со значением <i>радости</i> , <i>печали</i> , <i>страха</i> и <i>гнева</i>)	184
Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing <i>Joy</i> , <i>Sadness</i> , <i>Fear</i> and <i>Anger</i>)	185

Некролози

Академик Милорад Радовановић (1947–2020) (Предраг Пипер)	187
Владимир Павловић Гутков (1934–2020) (Срето З. Танасић)	193

Хроника

Међународна научна конференција <i>Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема</i> . Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г. (Јована Б. Јовановић)	199
--	-----

Прикази и критика

Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић)	219
Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић)	227
Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/2 (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић)	233
<i>Славянская дэрыватаграфія</i> . А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Билана Ж. Марић)	237
Милош Ковачевић. <i>Кроз синтаксу српскога језика</i> . Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић)	244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској еѝнолингвистици – ѝочеци развоја и акѝуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокулѝуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Sanja Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије.
Српски дијалектолошки зборник LXVI/2 (2019): стр. 638–739

На страницама Српског дијалектолошког зборника број LXVI/2 из 2019. године освануо је *Пастирски речник југоисточне Србије* – још једно значајно дело домаће лексикографије, које нам је изнова показало да нас овај часопис никада не може изневерити у квалитету лингвистичког, а посебно дијалектолошког, стваралаштва.

Пастирски речник аутора Недељка Богдановића обухвата стотинак страна (638–739) и издељен је у следеће целине: *Успројство Речника* (640–643), *Списак јунктџова и обрађивача* (644–647) и *Речник* (648–738). На самом почетку налази се ауторов уводни текст, а у поглављу *Списак јунктџова* дате су две карте са испитиваним пунктовима.

У оквиру пројекта *Лексиколошка испитивања југоисточне Србије*, који се одвија под покровитељством Српске академије наука и уметности, координатора академика Александра Ломе и руководиоца проф. др Недељка Богдановића, истраживана је и лексика пастирства, те је као резултат тог рада настала и ова збирка речи из пастирског света. Посао прикупљања грађе за *Речник* текао је тимски на терену тако што се попуњавао упитник у пунктовима који су одабрани. На картама су представљени сви пунктови који припадају неком од призренско-тимочких дијалеката, а који су обухваћени овим истраживањима: 15 пунктова припада тимочко-лужничким говорима, 11 пунктова се налази у сврљишко-заплањској области, а 13 пунктова је са подручја јужноморавских говора. Поред овог посла, састављање збирке је подразумевало и успутне записе из неких села из околине Бабушнице, Беле Паланке, Пирота и Сврљига, што је посебно обележено у самом *Речнику*. Најмањи обим допуне грађе дошао је из неких од дијалекатских речника са подручја призренско-тимочких говора. На овај начин настао је корпус од око 3000 речи, које су узбучене и устројене према принципима дијалекатског лексикографисања.

Одреднице *Речника* садрже именице, придеве, глаголе, узвике или изразе. Свака одредница, поред одредничке речи, у својој структури има

граматичку информацију, семантичку дефиницију и додатне напомене. Додатне напомене наводе се на два начина. Запажања и објашњења налазе се у облим заградама, а неке изузетне додатне напомене у угластим заградама. У примеру *близнакуља* можемо препознати овакав поступак навођења напомена:

близнакуља ж женка која редовно близни (омлади по двоје) (о овци, кози). [Подсмешљиво је, по мало и прекорно кад се односи на свињу, која, по правилу, праси више прасади.] ТД, Бш.

Уз именице се наводи род, а по потреби даје се и посебна ознака *или*. или *мн.*, која се односи на оне именице са употребом у том облику. Тако налазимо:

кочине плт. скелет или гомила од више костију. Шт.

загрепци м мн. / **загрепће**, вуна која после гребенања остане за грубље предиво.

Придеви су наведени у облику мушког рода уз додавање наставака за женски и средњи род. У случајевима када се пример не може односити на све родове, онда изостају наставци и стоји само ознака *ирид*. Овако налазимо у примерима:

јалов прид. неплодан мужјак, ДЖ Бч.

јалова прид. која није оплођена (о овци, кози, крави, кобили). Шт.

Глаголи су дати у форми 3. лица једнине презента, а то се преноси и на семантичку дефиницију, што је уобичајено за дијалекатску лексикографију са подручја призренско-тимочких говора, који не познају инфинитив. Пример:

лопа несвр. халапљиво једе (о свињи). Шт.

Саставни део пастирског живота јесу разни узвици, које човек користи за дозивање, терање, имитирање животиња. Бројни узвици нашли су своје место у *Пастирском речнику*, те налазимо: *ав*, *ав* (ономатопеја лавеза), *кочка-кочка* (терање свиња у кочину), *кош-кош* (терање говеда у јарам), *џуџи(а)!* (терање свиње), *ћуш* (терање магарца), *џрја*, *џрја*, *ош!* (терање свиње) итд.

Речник садржи именовање бића, предмета, појава, особина или радњи уз помоћ израза, што је сасвим разумљиво и природно обележје народског говора, који и не мора да поседује само једну реч за именовање нечега. Неки од израза из *Речника* су: *друга мајџорина* (трогодишњи ован), *љцкано уво* (белег на јагњетовом увету), *ојрана вуна* (вуна која је прана и тако спремљена за даљу обраду), *ћурђевска мужа* (мужа на по-

четку сезоне, што се везује за Ђурђевдан), *мава дивљу животињу* (врста псећег лавежа) итд.

Саставни део *Речника* су и имена животиња, која се налазе као посебне одреднице или у оквиру ширег груписања под одредничком речју ИМЕ. Имена се односе на готово све животиње, чије је дозивање именом важно у комуникацији између човека и ње: *Ацко*, *Марко* (име магарца), *Неда*, *Руда*, *Рујка*, *Рујча* (име краве), *Лишко*, *Цвећко*, *Чарайан* (име коња), *Ћићоша* (име овце) итд.

Неколико одредница имају насловну реч истакнуту верзалом: БОЈА, ГЛАСАЊЕ, ИМЕ, НАЗИВ, ОПЛОДЊА, ПАСТИРСКА СВИРАЛА, чиме је наглашена ауторова намера да упути на податке из исте категорије. Тако нас одредница ГЛАСАЊЕ даље упућује на речи: *блеји*, *блаји*, *врека*, *вришићи*, *грди*, *крека*, *рове*. Одредница ПАСТИРСКА СВИРАЛА / СВИРКА нуди шира објашњења о овој уметности која се неговала у сточарству разликујући инструменте и по намени: *фрула*, *дудук*, *гајдунице* (пре свега намењени стаду и самом пастиру) и *гајде* (намењене забави друштва).

Пастирски речник југоисточне Србије садржи значајне дијалектолошке податке. Својим формама речи говори не само о лексичким дијалекатским особеностима, већ и о прозодијским, фонетским, морфолошким обележјима говора са ових простора као што су: експираторни акценат, полугласник, африката *s*, рефлексни вокалног *л*, судбина финалног *л*, лужничка палатализација, **tj*, **dj*, > *ч*, *и* у тимочко-лужничким говорима, множински номинативни облици на *-е* код именица мушког рода, уопштавање наставака тврде промене итд. Бројни су примери из *Речника* који потврђују наведене појаве: *млеко*, *џржи*, *сви́ска*, *млжа*, *крвјосал*, *овчарши*, *џуриш*, *волове*, *на џрећо јагње* итд.

Посебну вредност *Речника* чине напомене у угластим заградама, које је сам аутор само узгред навео у својим објашњењима. Чини се да ове напомене садрже велико културолошко богатство пастирског света. У њима се објашњавају процеси обраде вуне, млека, чувања стоке, дају се описи исхране, болести, изградње објеката, обичаја итд. Тако код одреднице *млеко* можемо сазнати да млеко може бити *неварено* / *џресно*, *варено*, *закадено* / *џригорело*, *џроварено* уз детаљна разјашњења семантичких нијанси. Из исте одреднице можемо научити како се припрема *бучкано млеко*, а како *ћисалник* / *ћиселник*. Одредница *Ђурђевдан* / *Џуриовден* доноси опис обичаја и бајања на тај празник сточара. У одредници *бачева* / *бачија* детаљно се описује организација рада и поделе добити тако да можемо врло лако схватити како је *бачија* функционисала. Из напомена код одреднице *џојати* можемо сазнати како је изгледало ово сточарско станиште и из којих објеката се састојало: *колиба*, *џрљак*, *сџрач*, али и научити све о њиховој изградњи. Под *ријање* сазнајемо какве су игре

постојале међу пастирима и на који начин се играло *надријување*, а на који *иперријување*.

Пастирски речник југоисточне Србије својим садржајем представља значајан споменик о постојању једног пастирског света у овом делу Србије. Нажалост, он ће постати историјско сведочанство о једној делатности и начину живота који је давно напуштен, а са њим су нестале и многе речи које су се онда користиле. Најновија друштвена кретања нам уливају наду да ћемо ипак отворати врата тог света и тражити начине да научимо такав живот. Можда ће нам овај речник у томе помоћи, бити нам приручник и путоказ за квалитетнији живот.

Татијана Г. Трајковић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

* tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs